

מרסל פרוסט

הזמן שנמצא, סוף

אני, דבר אחר היה לי לכתוב, ארוך יותר, ליותר מאדם אחד. ומאריך להיכתב. לכל היותר אנסה לישון, ביום. אם אעבוד, זה רק בלילה. אולם נחוצים לי לילות רבים, אולי מאה, אולי אלף. ואחיה בחרדה שלא אדע אם אדון גורלי, הסלחן פחות מן הסולטאן שהריאָר¹, יואיל לדחות את גזר מותי כאשר אקטע את סיפורי מדי בוקר, ואם ירשה לי להמשיך בערב הבא. לא שאני מתיימר לכתוב מחדש, בכל מובן שהוא, את אלף לילה ולילה, גם לא את הזיכרונות של סן סימון, שנכתבו אף הם בלילה, ואף לא אחד מן הספרים שאהבתי בתמימות הילד שלי, ונקשרתי אליהם בחיישנות כמו אל אהבותי, כשאני מסוגל לשוות לנגד עיני יצירה אחרת בלי להתחלחל. ואולם, כמו אלסטיר את שארדן, לא נוכל לשוב וליצור את מה שנאהב, אלא אם נוותר עליו. אין ספק כי ספרי, כמו גופי, גם הם סופים למות יום אחד. אך יש לקבל את הדין ולמות. להשלים עם המחשבה שבעוד עשר שנים אתה עצמך, ובעוד מאה שנה ספריך, לא יהיו עוד. תוחלת נצחית אינה מובטחת ליצירות יותר משהיא מובטחת לבני האדם.

זה יהיה ספר ארוך כמו אלף לילה ולילה אולי, אבל אחר לגמרי. אין ספק, כשאתה מאוהב בספר אתה מבקש לעשות משהו לגמרי דומה, אבל עליך להקריב את אהבת הרגע, לא לחשוב לאן נוטה טעמך, אלא אודות אמת שמתעלמת מהעדפותיו ואוסרת עליך להרהר בהן. רק אם תלך אחריה תמצא עצמך נתקל לפעמים במה שעזבת ותכתוב, תוך שכחתם, את "אגדות ערב" או את "זיכרונות סן סימון" של עידן אחר². אבל האם עוד נשאר לי זמן? האם לא מאוחר? אמרתי בלבי לא רק "האם עוד נשאר זמן?" אלא "האם עוד בכוחי?" החולי, אשר כמדריך רוחני קשוח, כפה עלי למות מן העולם, שירת אותי, שכן "אם לא ייפול גרגר החיטה אל תוך האדמה ומת, יישאר לבדו; וכאשר מת יעשה

1 הסולטן שהריאר, שלו מספרת שחרודה את סיפורי אלף לילה ולילה כדי לדחות את מותה.
2 יתכן כי פרוסט רומז כאן לבלזק שראה את עצמו כמחבר "אלף לילה ולילה של המערב".

פרי הרבה"³, מצב החולי, אחרי שהעצלות גוננה עלי מפני קלות הדעת, עתיד אולי לשמור עלי מפני העצלות, אך בינתיים שחק את כוחותי, וכפי שהבחנתי זה זמן – מאז חדלתי לאהוב את אלברטין – בעיקר שחק את כוחות הזיכרון שלי. ואולם, יצירתם מחדש – בידי הזיכרון – של רשמים שלאחר מכן יהיה צורך להעמיק בהם, להאירם, להמירם בשווי ערך לתבונה, האין היא תנאי ליצירת האמנות – כמעט תמציתה – כפי שנוצרה במחשבותי זה העתה בחדר הספרייה? הה! אילו עמדו לי הכוחות שעוד עמדו כתומם אותו ערב שעלה בזיכרוני למראה פרנסואה העזובי! בערב זה, שבו נכנעה אמי, החלה – עם מותה המזדחל של סבתי – התרופפות הרצון והבריאות שלי. הכל הוכרע ברגע שבו לא עמדתי בציפייה למחר, אשר בו אניח שפתי על פני אמי, גמלה בי החלטה, קפצתי מן המיטה ונעמדתי בכתונת לילה ליד החלון שאור הירח נכנס בעדו עד אשר שמעתי את מר סוואן בלכתו. הורי ליוו אותו, שמעתי את שער הגן נפתח, מצטלצל, נסגר...

ולפתע חשבתי כי אילו היה בי הכוח להשלים את חיבורי, הרי קבלת פנים זו – כמו לפני שנים, בקומברה, אותם הימים שהשפיעו עלי – שעוד היום נטעה בי את רעיון הספר, כמו את החשש שלא אוכל להגשימו, ודאי תטביע ביצירתי את הצורה שנצטיירה ברוחי אי-אז בכנסיית קומברה, זו אשר ברגיל נשארת סמויה מאיתנו, צורת הזמן.

כמובן, יש עוד תעתועי חושים – ראינו כי אפיזודות שונות בסיפור הוכיחו זאת – והם מעוותים לעינינו את בחינתו הממשית של העולם. אך סופו של דבר במידת הצורך – בתעתיק המדוקדק יותר שאתאמץ למסור – לא אשנה את מיקום הצילילים ואמנע מלנתקם מן המקור שבו תולה אותם השכל לאחר הישמעם באוזנינו, אף כי להנגיז גשם חרישי באמצע החדר, או להתיך בחצר את מבול החליטה המבעבעת, מן הסתם אינו מבלבל יותר משעשו הציירים בציירם מפרש או פסגה, המתגלים בפנינו לפי חוקי הפרספקטיבה, עוצמת הצבע ואשליית המבט הראשון, קרובים מאוד או רחוקים מאיתנו, וההיגיון מעתיק אותם אחר כך למרחקים לפעמים עצומים מאוד. יכולתי, אף כי במחיר טעות כבדה, להמשיך כמקובל ולסמן תווים בפניה של עוברת אורח, כאשר תחת אף, לחיים וסנטר יהיה שטח ריק ועליו תבליח רק בבואת תשוקותינו. וגם אלמלא היה לי פנאי להכין, דבר שמשקלו רב לאין ערוך, את מאה המסיכות שמן הראוי לצרפן לאותו פרצוף עצמו, ולו רק לפי העיניים הניבטות בו והמובן שהן

מפענחות מבין תוויו, וביחס לאותן עיניים כמידת התקווה והפחד, או להפך, האהבה וההרגל המסתירים לאורך שלושים שנה את שינויי הגיל, וגם אילולא קיבלתי על עצמי – ודי היה בקשר האהבה עם אלברטין כדי להוכיח לי כי אחרת הכל מזויף וכוזב – להציג דמויות אחדות לא מבחוץ אלא כאילו הן בתוך-תוכנו, שם כל פעולה ולו שולית עלולה להמיט אי-שקט ולהבהב גם את האור בשמי הנפש לפי תנודות הלחץ ברגישות שלנו, שכן בחסות השאננות הבוטחת שלנו, אובייקט קטן מקטון, ענן סכנה קל, יעצים בן-רגע את ממדיו; אילולא יכולתי להכניס שינויים אלה ורבים נוספים (שמידת חיוניותם, אם מבקשים לצייר את הממשי, יכלה להתחוויר במהלך סיפור זה) בהעתקת יקום שאת כולו יש לְצוֹר מחדש, לפחות לא הייתי מחמיץ את תיאור האדם בתוכו כמי שאורכו לא כאורך גופו אלא כאורך שנותיו, וכמי שחובתו, משימה אדירה והולכת שסופה להכריע אותי, לגרור אותך אתך באשר ילך.

יתרה מזאת, זה שאנו תופסים מקום המתפשט ללא הרף בתוך הזמן, הכל חשים בכך, ואוניברסליות זו יכלה רק לשמח את לבי שכן זו האמת, האמת שהכל חושדים בה, ואותה היה עלי לנסות וללבן. לא רק שהכל חשים כי אנו תופסים מקום בתוך הזמן, אלא שאדם מן השורה מורד אותנו כפי שימדוד פחות או יותר את המקום שאנו תופסים במרחב, כי אנשים בלי טביעת עין מיוחדת, אם יראו שניים לא מוכרים, שניהם שחורי שפם או מגולחים למשעי, יאמרו כי אלה שני גברים, האחד כבן עשרים והאחר כבן ארבעים שנה. כמוכן, לעתים קרובות טועים בהערכה אך עצם זה שחשבנו כי הדבר אפשרי, מצביע על כך שהגיל נתפש כעניין מדיד. לזה מבין השניים ששפמו שחור אכן נוספו עשרים שנה.

אם את מושג הזמן המגולם, את השנים החולפות הבלתי-נפרדות מאיתנו, אם אותו רציתי עכשיו לחדד, הרי זה משום שכרגע ממש, במעונו של הנסיך דה גרמאנט, קול הצעדים של הורי המלווים את סוואן, הדנדון המהדהה, הַבְּרִזְלִי, הבלתי פוסק, הרענן והרעשני של המצילה הקטנה, המבשר כי סוף סוף הלך סוואן ועוד מעט אמא תעלה – אותם שמעתי עדיין, שמעתי אותם עצמם, שבכל זאת כה מרוחקים הם בעבר. באותה שעה, כשחשבתי על כל המאורעות שנערכו בהכרח בין הרגע שבו שמעתי לבין המסיבה אצל גרמאנט, נחרדתי לחשוב כי אפשר שאותו פעמון הוא המדנדן בי עדיין, בלי שביכולתי לשנות דבר בצוויחות המצילה שלו. היות שלא זכרתי עוד כיצד גוועו, כדי לגלות זאת שוב ולהקשיב באמת, היה עלי להתאמץ ולהתעלם מרחש השיחות שניהלו המסכות סביבי. כדי לנסות ולשמוע את הפעמון יותר מקרוב, אל תוך עצמי

נאלצתי לחזור ולרדת. לפי שהדנדון היה שם תמיד, וכן, בינו לרגע הנוכחי שהה כל אותו עבר שנגלל לבלי סוף, שלא ידעתי כי אני נושא בקרבי. כאשר דנדן, כבר הייתי בחיים, ומאז, כדי שאוסיף לשמוע את הדנדון, צריך שלא יפסק הרצף, שאף לרגע לא אחדל, לא אקח מנוחה מלחיות, מלחשוב, מלהימצא בתודעת עצמי, כיוון שהרגע הנושן הזה עדיין דבק בי, יכולתי לשוב ולמצוא אותו, לחזור אליו, ולו בירידה מטה אל קרבי. ומפני שהם מכילים בתוכם שעות מן העבר יכולים הגופים האנושיים להרע כל כך לאוהביהם, מפני שהם מכילים זיכרונות של שמחות ותשוקות כה רבים שכבר נמחקו ממוחם, וכה אכזריים למתבונן המאריך על רצף הזמן את הגוף האהוב שהוא מקנא לו, מקנא עד שישתוקק להשמידו. כי לאחר המוות מסתלק הזמן מן הגוף, והזיכרונות – כה אדישים, כה דהים – נמחקים מהאחת שאיננה עוד ועד מהרה יהיו שייכים לאחד שאותו עוד יענו, אך סופם להיכחד בו כאשר תשוקת גוף חי לא תכלכל אותם עוד. עמוקה אלברטין שראייתה ישנה ואשר מתה היתה.

תחושה של לאות ופחד אחזה בי כאשר הרגשתי כי מלוא הזמן הארוך כל כך לא רק שנחֶיה, נהגה, ניגר ממני בלי הפוגה, כי היה חיי, כי היה אני עצמי, אלא גם כי עלי להחזיק בו קשור בי כל דקה, כי הוא נושא אותי, מקנן בפסגתו המסחררת, ואני איני יכול לזוז בלי להתיקו ממקומו, בלי לקחת אותו אתי. התאריך שבו שמעתי את פעמון הגן שבקומברה, כה רחוק וכה מופנם בי, היווה נקודת ציון באותו ממד עצום שלא ידעתי כי שלי הוא. נתקפתי סחרחורת כשראיתי תחתי, בתוכי עדיין, כמו מילין על מילין גובהי, כל כך הרבה שנים.

התחוור לי עכשיו מדוע הדוכס דה גרמאנט, שבהביטי בו יושב על כסאו התפלאיתי כמה מעט הזדקן, אף כי רבות היו שנותיו תחתיו משנותי שלי, מרגע שקם וניסה לעמוד, התנדנד על רגליים כושלות כרגלי ארכיהגמון זקן שאין בו מוצק זולת צלב המתכת שעליהן ואשר לעזרתו אצים פרחי כמורה גברתנים, ולא התקדם אלא מרעיד כעלה, על הפסגה הלא־כבושה של שמונים ושלוש השנים, כאילו מתהלכים בני אדם על קביים חיים המתארכים ללא הרף, גבוהים לפעמים ממגדלי פעמונים, ולבסוף נעשית הליכתם קשה ומסוכנת, עד כי משם יצנחו פתאום. (האם על כן פניהם של גברים בגיל מסוים, גם בעיניו של בער, לא ניתנים כלל לכלבול עם פניו של צעיר ולא ייראו אלא מבעד לעננת רצינות?) נפל עלי פחד כי קפי שלי כבר התגבהו כה מתחת רגלי, לא חשבתי כי עוד זמן רב יעמוד בי הכוח להוסיף ולקיים את אחיזתי באותו עבר אשר כבר הרחיק רדת. על כן, אילו ניתן בידי אורך זמן להשלים את יצירתי, ראשית לא הייתי שוכח, ואפילו יגרום להם הדבר להידמות לתפלצות, לתאר את בני האדם בה כמי

שתופסים מקום כה עצום, לעומת זה הכה־מצומצם השמור להם בתוך המרחב, מקום שעוד מתמשך בלי מידה, מאחר שכענקים הטבועים בתוך השנים הם משיקים בה־בעת לתקופות חיים מרוחקות זו מזו, שביניהן באו ימים כה רבים והתמקמו – בתוך ה ז מ ן .

מצרפתית הלית ישורון